

Міністерство освіти і науки України
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра технології ресторанного
і оздоровчого харчування

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

з курсу «МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ»
для підготовки магістрів спеціальності 181 «Харчові технології»
галузі знань 18 «Виробництво та технології»
за освітньою програмою «Інноваційні технології ресторанного
бізнесу та здорового харчування»,
денної та заочної форми навчання

Конспект лекцій з курсу «Методика викладання у закладах вищої освіти» для підготовки магістрів спеціальності 181 «Харчові технології» галузі знань 18 «Виробництво та технології» за освітньою програмою «Інноваційні технології ресторанного бізнесу та здорового харчування» денної та заочної форм навчання /Укл. І.Р. Біленька, Н.А. Лазаренко. – Одеса: ОНТУ, 2024. – 34 с.

Укладачі І.Р. Біленька, канд. техн. наук, доцент
Н.А. Лазаренко, канд. техн. наук, ст. викладач

Відповідальний за випуск в.о. зав. кафедрою технології ресторанного і оздоровчого харчування Г.В. Дідух, канд. техн. наук, доцент

Рецензенти: Тележенко Л.М., д-р. техн. наук, професор кафедри ТРіОХ
Верхівкер Я.Г., д-р техн. наук, професор кафедри ТПТтаУБ

Розглянуто та рекомендовано до видання на засіданні кафедри Технології ресторанного і оздоровчого харчування
Протокол № 16 від «30» 08 2024 р.

Розглянуто та затверджено Методичною радою зі спеціальності 181 «Харчові технології» галузі знань 18 «Виробництво і технології»
Протокол № 1 від «13» 09 2024 р.

Розглянуто та схвалено Методичною радою університету
Протокол № 2 від «30» 09 2024 р.

Секретар Методичної ради університету ПІДПИСАНО Валерій МУРАХОВСЬКИЙ

Лекційний курс «Методика викладання у закладах вищої освіти»**Зміст**

Тема 1. Концептуальні підходи методики викладання у закладах вищої освіти.....	5
Тема 2. Організація навчального процесу у закладах вищої освіти.....	9
Тема 3. Методи навчання у закладах вищої освіти.....	16
Тема 4. Сутність і значення самостійної та науково-дослідницької роботи студентів.....	25
Список літератури.....	34

Вступ

У сучасних умовах реформування системи освіти України набула актуальності проблема профпідготовки фахівців. Її розв'язання полягає у відродженні українським суспільством національної ідеї, відкритості зарубіжному досвіду, втіленні перспективних технологій розвитку, навчання, викладання у закладах вищої освіти. У цьому процесі особливої актуальності та визначального значення набувають методика, методи, технології та техніки викладання дисциплін у вищій школі.

Методика викладання у вищих навчальних закладах – це оптимальне поєднання загально дидактичних методів, прийомів і засобів навчання, які застосовуються для організації навчального процесу.

Мета дисципліни – формування системи знань та навичок, вміння викладати навчальні дисципліни, ознайомлення з особливостями професійної діяльності та педагогічної майстерності викладача.

Завдання дисципліни – сформувати у здобувачів освіти систему знань, вмінь та навичок викладання навчальних дисциплін у закладах вищої освіти; здатності і готовності майбутніх фахівців до викладацької роботи; оволодіння педагогічними формами освітньої взаємодії зі здобувачами освіти, навчитися творчо застосовувати знання у практичній діяльності.

ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ 1

Організація навчального процесу в системі підготовки фахівців

Тема 1. Концептуальні підходи методики викладання у закладах вищої освіти

ПЛАН

1. Предмет та завдання методики викладання у вищій школі.
2. Професійна діяльність педагога в організації навчально-виховного процесу у закладах вищої освіти.

1. Предмет та завдання методики викладання у вищій школі

Навчально-виховний процес у вищому навчальному закладі потребує від професорсько-викладацького складу єдності педагогічних знань та педагогічної дії. Основна ціль методичної підготовки – не самі собою теоретичні знання, а знання як інструмент побудови ефективної педагогічної взаємодії в різноманітних умовах, які постійно змінюються.

Педагогіка (грец. *παιδαγωγική* – майстерність виховання) – наука про спеціально організовану цілеспрямовану і систематичну діяльність з формування людини – про зміст, форми і методи виховання, освіти та навчання.

Основними категоріями педагогіки є: формування особистості, виховання, освіта, навчання. Під формуванням особистості мають на увазі процес розвитку людини як залежно від цілеспрямованих впливів, так і різноманітних впливів навколишнього середовища.

Педагогічна технологія – це сукупність форм, методів, способів, прийомів, навчальних та виховних засобів, системно використовуваних в освітньому процесі, на основі декларованих педагогічних для психолого-педагогічних установок.

Освітою називається процес і результат засвоєння системи знань, вироблення вмінь і навичок, що забезпечує певний рівень розвитку пізнавальних потреб і здібностей людини і його підготовку до того, або іншого виду практичної діяльності. Розрізняють загальну й спеціальну освіту. Загальна освіта забезпечує кожній людині такі знання, уміння і навички, які необхідні їй для всебічного розвитку і є базовими для отримання надалі спеціальної освіти, що має своєю метою підготовку до професійної діяльності. За рівнем і обсягом змісту як загальна, так і спеціальна освіта може бути початковою, середньою або вищою. Невід'ємною частиною загальної освіти є політехнічна освіта.

Найважливішим засобом освіти й виховання є навчання – процес передачі й активного засвоєння знань, умінь і навичок, а також способів пізнавальної діяльності, необхідних для здійснення безперервної освіти людини. Процес навчання є двостороннім, таким, що включає пов'язані частини цілого: викладання – діяльність педагога з передачі знань і керівництва самостійною роботою здобувачів освіти та діяльність здобувачів освіти з активного оволодіння системою знань, умінь і навичок – навчання.

Найважливіше завдання вузівського навчального процесу – навчити учнів самостійно мислити і засвоювати знання. У нинішніх умовах форми навчального процесу, методики навчання вдосконалюються з метою активізації самостійної роботи учнів, ставлять завдання навчити їх самостійності мислення.

Від викладачів спеціальних дисциплін потрібно цілеспрямоване використання інтерактивних методик навчання, різних форм контролю, конкретних ситуацій, щоб на основі теоретичних положень аналізувати суперечливі процеси ринкових перетворень.

Методика – галузь педагогічної науки, що досліджує закономірності навчання певного навчального предмету.

Методика викладання – це сучасний механізм реалізації завдань модернізації та активізації вивчення спеціальних дисциплін в умовах створення інноваційної, інформаційного освітнього середовища, рушійна сила підвищення якості освіти. Методика викладання покликана забезпечити високий теоретичний рівень викладання, сувору науковість, яскравість і дохідливість викладу матеріалу. Отже, як сукупність певних прийомів, методика викладання нерозривно пов'язана зі змістом досліджуваної дисципліни і її методологією.

Методика викладання спеціальних дисциплін у ВНЗ розглядає принципи і сутність методики викладання, форми та методи активного і інтерактивного навчання, специфіку кредитного навчання, управління самостійною роботою учнів і інші питання освітнього процесу у ВНЗ

Гарна методика викладання забезпечує єдність інтересів викладача і учнів на основі поєднання необхідності вивчення спеціальної дисципліни з позитивною мотивацією на освоєння даного курсу.

Ефективність і якість проведення заняття з предмету визначається професійним талантом і методичною майстерністю викладача. Він повинен вміти в кожному конкретному випадку, з усього різноманіття існуючих форм, методів і засобів навчання, відібрати найбільш раціональні, з урахуванням специфічних особливостей контингенту здобувачів освіти, особистого рівня підготовки, свого практичного досвіду.

Мета предмета методики викладання – навчити учнів застосовувати загальні поняття і елементи управління педагогічним процесом, за допомогою методичних прийомів активізувати розумову діяльність здобувачів освіти в основних формах навчального процесу (лекції, практичні заняття, лабораторні роботи, семінари, самостійна робота, індивідуальні завдання, контроль знань), допомогти магістрантам і навчити основним правилам й прийомам щодо підготовки методичних розробок навчальних занять.

До основних завдань методики викладання у закладах вищої освіти відносяться наступні:

– оволодіння магістрантами як загальними закономірностями навчання й виховання, так і їх специфікою;

- вивчення шляхів і засобів навчання навчальних дисциплін на високому рівні;
- освоєння сучасних методик підготовки та проведення різних видів навчальних занять;
- формування у майбутнього викладача навичок щодо керівництва самостійною роботою здобувачів освіти;
- забезпечення єдності навчання і виховання у навчальному процесі;
- використання інноваційних технологій в процесі навчання основам викладу навчального матеріалу;
- ознайомлення з сучасними методами навчання та вироблення навичок щодо їх практичного застосування;
- розробка форм і прийомів здійснення вхідного, поточного, проміжного і підсумкового контролю знань;
- дослідження сучасних тенденцій в освітній системі.

2. Професійна діяльність педагога в організації навчально-виховного процесу у закладах вищої освіти

Професія викладача закладу вищої освіти – одна із найбільш творчих і складних професій, в яких поєднано науку та мистецтво. Ця професія споріднена з працею письменника (творчість у підготовці матеріалу), режисера і постановника (створення замислу і його реалізація), актора (в педагогічній діяльності інструментом є особистість викладача), педагога, психолога та науковця.

Діяльність викладача закладу вищої освіти має високу соціальну значущість. Професійна педагогічна діяльність викладача може розглядатися як цілісна динамічна система, яка містить п'ять структурних елементів: суб'єкт педагогічного впливу, об'єкт педагогічного впливу, предмет їх спільної діяльності, цілі навчання, засоби педагогічної комунікації. Ці складові знаходяться у прямій та зворотній взаємозалежності.

Праця викладача закладу вищої освіти являє собою свідому, доцільну діяльність щодо навчання, виховання і розвитку здобувачів освіти. Вона є двобічною – спеціальною та соціально-виховною, найважливішими передумовами ефективності педагогічної праці.

Таким чином, праця викладача вищого навчального закладу – це висококваліфікована розумова праця щодо підготовки й виховання кадрів спеціалістів вищої кваліфікації з усіх галузей народного господарства, інтелектуальної еліти суспільства, української інтелігенції. В ній органічно поєднані знання та ерудиція вченого і мистецтво педагога, висока культура та інтелектуальна, моральна зрілість, усвідомлення обов'язку і почуття відповідальності.

До функцій, які виконує викладач закладу вищої освіти відносять:

- організаторську (керівник, провідник у лабіринті знань, умінь, навичок);

- інформаційну (носії найновішої інформації);
- трансформаційну (перетворення суспільно значущого змісту знань в акт індивідуального пізнання);
- орієнтовно-регулятивну (структура знань педагога визначає структуру знань здобувача освіти);
- мобілізуючу (переведення об'єкту виховання у суб'єкт, самовиховання, саморуху, самоутвердження).

Особливості педагогічної діяльності.

Однією з особливостей діяльності педагога є її динамічність, зумовлена тим, що об'єкт педагогічного впливу (здобувач освіти) постійно розвивається, змінюється. Завдання викладача полягає насамперед у вчасному виявленні цих змін і відповідному реагуванні на них.

Педагогічна діяльність передбачає безпосередні контакти зі здобувачами освіти. У процесі такого спілкування викладач впливає на них не лише своїми знаннями, а й емоційно-вольовими якостями, світоглядом тощо. З огляду на відносини зі здобувачами освіти відокремлюють такі типи спілкування викладачів зі студентами:

1) Примітивний. Ставлення до здобувача освіти ґрунтується на примітивних правилах і реакціях поведінки – амбіціях, самовдоволенні тощо. Викладач демонструє свою зверхність, здобувач освіти для нього є засобом досягнення мети.

2) Маніпулятивний. Взаємини викладача зі здобувачем освіти ґрунтуються на грі, зумовленій бажанням за всяку ціну взяти гору. Він застосовує похвалу, лестощі та ін. Здобувач освіти при цьому є об'єктом маніпуляції, він заляканий, інфантильний.

3) Стандартизований. У стосунках домінує формальна структура спілкування. Спостерігається слабка орієнтація на особистість; викладач дотримується стандартів етикету, але така поведінка є поверховою і, не торкаючись особистісного рівня, реалізується на рівні «масок». Здобувач освіти відчуває байдужість викладача поза «маскою» і залишається об'єктом маніпуляцій.

4) Діловий. Орієнтуючись на справу, викладач бере до уваги особистісні характеристики здобувача освіти лише в контексті ефективності діяльності. Він дотримується стандартів етикету, визнає за здобувачем освіти право на самостійність. Значущість здобувача освіти для викладача залежить від внеску в спільну діяльність. В особистісному житті здобувач освіти залишається самотнім.

5) Особистісний. Спілкування ґрунтується на глибокій зацікавленості здобувачем освіти, визнанні самостійності його особистості. Викладач поважає здобувача освіти, вся його діяльність спрямована на розвиток їхньої духовності; особистісне спілкування стає спілкуванням духовним. Здобувач освіти довіряє викладачеві, викладач є для нього авторитетом.

Ставлення до здобувачів освіти детермінує організаторську діяльність викладача, визначає загальний стиль його спілкування, який може бути авторитарним, демократичним, ліберальним.

Контрольні питання

1. Розкрийте значення слова «педагогіка».
2. Охарактеризуйте основні завдання навчального процесу.
3. Перелічіть завдання методики викладання у закладах вищої освіти.
4. Назвіть функції викладача закладу вищої освіти.
5. У чому полягають особливості діяльності викладача вищої освіти?
6. Охарактеризуйте типи спілкування викладача зі здобувачами освіти.

Тема 2. Організація навчального процесу у закладах вищої освіти

ПЛАН

1. *Навчально-методичний комплекс дисципліни.*
2. *Навчальний план, навчальна програма (силабус).*
3. *Організація аудиторної роботи зі здобувачами освіти.*

1. Навчально-методичний комплекс дисципліни

Освітній процес – це інтелектуальна, творча діяльність у сфері вищої освіти і науки, що провадиться у вищому навчальному закладі (науковій установі) через систему науково-методичних і педагогічних заходів та спрямована на передачу, засвоєння, примноження і використання знань, умінь та інших компетентностей у осіб, які навчаються, а також на формування гармонійно розвиненої особистості.

Освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою, та держави.

Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору.

Освітній процес охоплює систему організаційно-дидактичних і науково-педагогічних заходів, спрямованих на реалізацію змісту освіти на певному освітньому або освітньо-науковому рівні вищої освіти відповідно до законодавства України. Організовується з урахуванням можливостей сучасних інформаційних технологій навчання та орієнтується на формування освіченої, гармонійно розвиненої особистості, здатної до постійного оновлення наукових знань, професійної мобільності та швидкої адаптації до змін у соціально-культурній сфері, в галузях техніки, технологій, системах управління та

організації праці в умовах ринкової економіки.

Навчально-методична робота організується і проводиться відповідно до вимог Законів України “Про освіту”, “Про вищу освіту”, Положення про організацію навчальної та навчально-методичної роботи в навчальних закладах освіти України.

До державних складових навчально-методичного забезпечення належать:

- державні стандарти освіти;
- навчальні плани;
- типові навчальні програми з усіх нормативних навчальних та вибіркових дисциплін; програми навчальної, виробничої й інших видів практик;
- підручники й навчальні посібники з грифом Міністерства освіти і науки України або затверджені Вченою радою закладу вищої освіти.

До складових навчально-методичного забезпечення, які розробляються безпосередньо у закладах вищої освіти, належать:

- навчальні плани та програми, силабуси;
- навчальні програми з вибіркових навчальних дисциплін;
- навчальні посібники без грифа Міністерства освіти і науки, затверджені Вченою радою закладу вищої освіти;
- методичні матеріали до семінарських, практичних занять і лабораторних робіт;
- контрольні роботи або тести з навчальних дисциплін для перевірки рівня засвоєння здобувачами освіти навчального матеріалу;
- методичні матеріали для здобувачів освіти з питань самостійного опрацювання фахової літератури, написання курсових і дипломних проєктів (робіт);
- інші матеріали, які визначає викладач, заклад вищої освіти.

Одним з головних чинників у забезпеченні якості підготовки майбутніх фахівців з високим рівнем компетенції є методичне забезпечення навчально-виховного процесу, яке сприяє розвитку суспільно значущих особистісних рис і якостей, загальної та професійної культури.

Для розробки та створення методичного забезпечення викладачу необхідний певний практичний досвід педагогічної роботи й належне його осмислення; бачення ролі та місця дисципліни, що викладається, в загальній структурі підготовки фахівців; розуміння її змісту і зв'язку з іншими дисциплінами, а також знання й розуміння основних особливостей педагогічної системи та її структури.

Навчально-методичний комплекс дисципліни – це сукупність нормативних та навчально-методичних матеріалів необхідних для ефективного виконання здобувачами освіти робочої програми навчальної дисципліни. До комплексу входять:

- **силабус** – навчальна програма дисципліни, яка включає в себе опис навчальної дисципліни, мету та завдання, змістовні модулі та найменування тем занять, тривалість кожного заняття, завдання до самостійної роботи, критерії оцінки, список використаної літератури;

- конспект лекцій з навчальної дисципліни;

- методичні вказівки для проведення практичних, семінарських занять, лабораторних робіт;

- методичні вказівки щодо організації самостійної роботи здобувачів освіти з навчальної дисципліни;

- тематика курсових проектів (робіт), якщо це передбачено навчальним планом;

- індивідуальні завдання;

- засоби діагностики з навчальної дисципліни (екзаменаційні білети, питання щодо модульного контролю знань здобувачів освіти, тестові завдання з навчальної дисципліни).

2. Навчальний план, навчальна програма (силабус)

На основі освітньо-професійної програми заклади вищої освіти розробляють навчальний план і навчальні програми дисциплін (силабуси), які є нормативними документами вишу.

Навчальний план – документ, складений закладом вищої освіти на підставі освітньо-професійної програми та структурно-логічної схеми підготовки, який визначає перелік і обсяг нормативних та вибіркових навчальних дисциплін, послідовність їх вивчення, конкретні форми проведення навчальних занять та їх обсяг, графік навчального процесу, форми і засоби здійснення поточного й підсумкового контролю.

У навчальному плані відображено також обсяг часу, передбаченого на самостійну роботу. Його розробляють на весь період реалізації відповідної освітньо-професійної програми підготовки і затверджують у керівника вищого закладу освіти.

На основі навчального плану закладом вищої освіти формується **робочий навчальний план**, тобто план на поточний навчальний рік. Він конкретизує форми проведення навчальних занять, їх обсяг, форми і засоби поточного та підсумкового контролю за семестрами. Декан факультету його затверджує.

З метою інтенсифікації навчального процесу у закладі вищої освіти практикується складання здобувачами освіти **індивідуальних навчальних планів**. Такий план є нормативним документом, за яким здійснюється навчання здобувача освіти з огляду на вимоги освітньо-професійної програми відповідного рівня підготовки та його освітньо-професійних інтересів і потреб.

Навчальна програма нормативної дисципліни є складовою державного стандарту освіти.

Навчальна програма (силабус) – документ, який визначає місце і значення навчальної дисципліни в реалізації освітньо-професійної програми підготовки, її зміст, послідовність і організаційні форми вивчення, вимоги до знань і вмінь здобувачів освіти.

Компонентами навчальної програми є пояснювальна записка, тематичний виклад змісту навчальної дисципліни і список літератури. Навчальні програми нормативних дисциплін належать до документів державного стандарту освіти. Навчальні програми вибіркових дисциплін розробляються і затверджуються закладом вищої освіти.

У пояснювальній записці до навчальної програми вказано призначення навчального предмета, його місце в системі підготовки спеціаліста (провідну функцію) та цілі:

- **освітню** – вимоги до знань, вмінь і навичок здобувачів освіти;
- **виховну** – формування професійної спрямованості особистості;
- **розвивальну** – розвиток пізнавальних інтересів та здібностей, творчого професійного мислення, формування вмінь і навичок самостійної професійної праці.

Також у пояснювальній записці повинно бути визначено послідовність вивчення навчального матеріалу (структуру предмета), форми і методи навчання з урахуванням специфіки змісту навчального матеріалу (лекції, семінари, практичні та лабораторні заняття, обов'язкові контрольні роботи), форми й методи контролю успішності навчання.

Відповідно до сучасних вимог у навчальній програмі повинні бути висвітлені такі аспекти:

- формулювання призначення навчального предмета в системі підготовки спеціаліста (визначення провідної функції предмета);
- визначення освітньої, виховної й розвивальної мети, які потрібно реалізувати в процесі навчання (з урахуванням призначення навчального предмета і вимог кваліфікаційної характеристики);
- визначення складу й структури предмета, розділів з урахуванням провідної функції предмета: основні теми навчального предмета; структурно-логічні зв'язки між предметами; послідовність вивчення навчальних тем на основі встановлених зв'язків;
- визначення вимог до знань і вмінь з кожної теми та рівня їх сформованості;
- планування лабораторних і практичних занять з урахуванням їх основної дидактичної мети – формування професійних і практичних навичок, передбачених навчальною програмою;
- добір змісту навчального матеріалу з кожної навчальної теми з огляду на дидактичні принципи науковості й доступності навчального матеріалу,

системності й послідовності навчання, зв'язку навчання з професійною діяльністю тощо;

- визначення обсягу та змісту самостійної роботи здобувачів освіти (збільшення кількості самостійних аудиторних та позааудиторних занять, формування навичок та вмінь самостійної роботи, підсилення професійної спрямованості завдань тощо);

- встановлення міжпредметних зв'язків і досягнення на їх основі інтеграції та координації змісту окремих навчальних предметів; доцільно скористатися структурно-логічною схемою предмета та обрати методику реалізації інтеграційних зв'язків у навчальному процесі;

- вироблення рекомендацій з організації навчального процесу;

- визначення та розроблення форм і методів контролю успішності навчання;

- оформлення навчальної програми відповідно до дидактичних нормативів.

У змісті навчальної дисципліни повинні бути відображені наступні блоки:

а) основні терміни і поняття, без яких жодне положення науки неможливо зрозуміти і свідомо засвоїти;

б) наукові факти, без знання яких важко збагнути закони науки, сформувані переконання;

в) основні закони, положення, принципи, що розкривають сутність явищ, які розглядає певна наукова галузь, об'єктивні зв'язки між ними;

г) теорії, що вміщують систему наукових знань, методи пояснення й передбачення явищ галузі, що вивчається;

г) знання про об'єкт і предмет певної науки, методи пізнання й історію її розвитку.

Все це сприяє більш ґрунтовному засвоєнню певної дисципліни.

Для кожної навчальної дисципліни, що входить до освітньо-професійної програми дисципліни та навчального плану, при відсутності типової навчальної програми, викладачем закладу вищої освіти складається **навчальна програма дисципліни (силабус)**, яка є нормативним документом закладу вищої освіти. Вона містить виклад конкретного змісту навчальної дисципліни, послідовність, організаційні форми її вивчення, визначає форми та засоби поточного і підсумкового контролю. Складовими навчальної програми є: вступ, предмет, мета та завдання навчальної дисципліни, перелік та назви змістовних модулів і тем, інформаційний обсяг навчальної дисципліни, перелік рекомендованої літератури, форма підсумкового контролю успішності навчання, засоби діагностики успішності навчання.

Складовими силабусу є:

- опис навчальної дисципліни (кількість кредитів, змістовних модулів, модулів, наявність індивідуального завдання або самостійної роботи, форма контролю знань здобувачів освіти та ін.);

- мета та завдання навчальної дисципліни, програма навчальної дисципліни (тематичний план);
- структура навчальної дисципліни з указанням семестру, найменуванням змістовних модулів, тем та годин, відведених на вивчення теми (лекційних, на лабораторні роботи, практичні заняття, індивідуальне завдання, самостійну роботу здобувача освіти);
- теми лабораторних робіт або практичних занять;
- розподіл годин на самостійну роботу здобувача освіти з указанням виду навчальної діяльності (наприклад, опрацювання лекційного матеріалу, підготовка до лабораторних робіт, опрацювання окремих розділів програми, які не виносяться на лекції, виконання індивідуальних навчально-дослідних завдань та ін.);
- індивідуальні завдання (теми та вимоги до виконання, напр., рефератів, презентацій та ін.);
- методи навчання (напр., лекційні заняття планується проводити з використанням мультимедійної техніки та роздавального матеріалу, практичні заняття планується проводити – з використанням роздавального матеріалу, в т.ч. схем, нормативної документації та ін., перевірку індивідуальних завдань планується проводити у формі бесіди, обговорення рефератів, доповідей, захисту презентацій тощо);
- методи контролю (напр., контроль за якістю навчання здійснюється у вигляді вхідного та контролю залишкових знань, поточного тестування, оцінюється активна участь у практичних заняттях, виконання індивідуального завдання);
- розподіл балів, які отримують здобувачі освіти (напр., у межах 100-бальної системи у вигляді оцінки балів рейтингового контролю знань);
- методичне забезпечення (напр., державні стандарти освіти; навчальний план; навчальну програму; підручники і навчальні посібники; методичні вказівки до лабораторних робіт, практичних занять; індивідуальні завдання – теми рефератів, презентацій; текстові та електронні варіанти тестів для поточного і підсумкового тестування; інтерактивний комплекс навчально-методичного забезпечення дисципліни – мультимедійний конспект лекцій, роздавальний матеріал, конспект лекцій тощо);
- рекомендована література (базова та допоміжна);
- інформаційні ресурси.

Силабуси обов'язкових і вибірових навчальних дисциплін розробляють відповідні кафедри (предметні або циклові комісії). При їх підготовці дотримуються таких вимог: високий науковий рівень з урахуванням досягнень науково-технічного прогресу; виховний потенціал; генералізація навчального матеріалу на основі фундаментальних положень сучасної науки; групування його довкола провідних ідей і наукових теорій; розвантаження програм від надто

ускладненого і другорядного матеріалу; реалізація міжпредметних зв'язків; реалізація ідеї взаємозв'язку науки, практики і виробництва тощо.

3. Організація аудиторної роботи зі здобувачами освіти

На основі навчальної діяльності (пізнавальної, творчої, наукової, самостійної тощо) у здобувачів освіти з'являється визначене ставлення до різних навчальних предметів. Щоб здобувачі освіти успішно оволоділи знаннями, вміннями та навичками, викладачеві необхідно організувати навчальний процес у відповідності до сучасних принципів мотивації і потреб особистості. Основними факторами, які мотивують здобувачів освіти до високопродуктивної навчально-творчої діяльності, є: важливість предмета для професійної підготовки і усвідомлення теоретичної та практичної значущості тематики занять; усвідомлення здобувачем освіти найближчих і кінцевих цілей навчання; висока педагогічна майстерність викладання дисципліни (емоційна форма викладання навчального матеріалу, демонстрація викладачем перспективних напрямів розвитку наукових ідей у певній галузі, вирішення завдань, що створюють проблемні ситуації в структурі навчальної діяльності); особистісні взаємовідносини (антипатія чи симпатія) з викладачем даного предмета тощо.

Викладач як організатор освітнього середовища повинен забезпечити необхідні умови навчального процесу, щоб здобувачі освіти мали можливість навчатися ритмічно і самостійно, постійно поповнюючи свої знання. Бажано постійно вивчати потреби здобувачів освіти, їх прагнення і мотиви діяльності. Вивчати громадську думку в процесі проведення аудиторних занять можна такими способами: спостереження (помічати схвальні репліки, відгуки, негативні емоції, відволікання від занять, наявність запитань здобувачів освіти); анкетування (рекомендується проводити на початку, усередині та після закінчення курсу). При цьому доцільно визначити погляди здобувачів освіти за такими питаннями: відповідність навчального матеріалу тематиці курсу; значущість дисципліни у фаховій підготовці; характер викладання матеріалу (логіка, темп, емоційність, визначення головних питань); загальна характеристика особистості викладача (ерудиція, доброзичливість, культура мовлення тощо).

Навчальний процес у закладах вищої освіти здійснюється в таких формах: навчальні аудиторні заняття; самостійна робота; практична підготовка; контрольні заходи.

Основними видами навчальних занять у закладі вищої освіти є: лекції, практичні і семінарські заняття, індивідуальні заняття, консультації. Інші види навчальних занять визначаються залежно від цілей і змісту навчання у порядку, встановленому закладом вищої освіти. Законом України «Про вищу освіту» передбачається вільний вибір методів та засобів навчання в межах затверджених навчальних планів.

Контрольні питання

1. Що належить до державних складових навчально-методичного забезпечення?
2. Що входить до складових навчально-методичного забезпечення, які розробляються безпосередньо у закладах вищої освіти?
3. З яких складових складається навчально-методичний комплекс дисципліни?
4. Які аспекти повинні бути висвітлені у силабусі навчальної дисципліни?
5. Перелічте основні розділи силабусу навчальної дисципліни.
6. В яких формах здійснюється навчальний процес у закладах вищої освіти?

ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ 2.

Теоретичні засади методики викладання у вищій школі

Тема 3. Методи навчання у закладах вищої освіти

ПЛАН

1. *Поняття методів навчання та їх класифікація.*
2. *Методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності.*
3. *Неімітаційні та імітаційні методи навчання.*

1. Поняття методів навчання та їх класифікація

Методи навчання у вищій школі суттєво відрізняються від методів шкільного навчання. Вони спрямовані не лише на передавання і сприймання знань, а й на проникнення у процес розвитку науки, розкриття її методологічних основ.

Метод навчання – спосіб упорядкованої взаємопов'язаної діяльності викладачів та студентів, спрямованої на досягнення поставлених вищою школою цілей.

Ефективність навчально-пізнавальної діяльності студентів значною мірою залежить від уміння викладачів вдало обирати і застосовувати методи і прийоми навчання.

Існують різні підходи щодо класифікації методів навчання:

- за основними дидактичними завданнями: методи оволодіння знаннями, методи формування умінь і навичок, застосування здобутих знань, умінь і навичок;
- за характером пізнавальної діяльності: пояснювально-ілюстративні, репродуктивні, проблемного викладу, частково-пошукові, дослідницькі методи;
- за бінарною класифікацією: методи викладання (інформаційно-повідомлювальний, пояснювальний, інструктивно-практичний, пояснювально-спонукальний); методи учіння (виконавський, репродуктивний, продуктивно-практичний, частково-пошуковий, пошуковий).

За іншою класифікацією методи навчання поділяють на:

а) методи організації і здійснення навчально-пізнавальної діяльності (пояснення, інструктаж, розповідь, лекція, бесіда, робота з підручником; ілюстрування, демонстрування, самостійне спостереження, вправи, лабораторні, практичні і дослідні роботи);

б) методи стимулювання навчальної діяльності (навчальна дискусія, забезпечення успіху в навчанні, пізнавальні ігри, створення ситуації інтересу у процесі викладання, створення ситуації новизни, опора на життєвий досвід студента; стимулювання обов'язку і відповідальності в навчанні);

в) методи контролю і самоконтролю у навчанні (усний, письмовий, тестовий, графічний, програмований, самоконтроль і самооцінка).

До словесних методів навчання належать пояснення, інструктаж, розповідь, бесіда, навчальна дискусія та ін.

Пояснення. Це словесне тлумачення понять, явищ, принципів дії приладів, слів, термінів тощо. Використовують переважно під час викладання нового матеріалу, а також у процесі закріплення, особливо тоді, коли викладач відчуває, що студенти чогось не зрозуміли. Пояснення часто супроводжується різними засобами унаочнення, спостереженням, дослідями. Успіх пояснення залежить від його доказовості, логічності, чіткості, образності мовлення.

Інструктаж. Як метод навчання він має інформативний локальний характер, близький до розпорядження алгоритмічного типу. Його застосовують на лабораторних, практичних заняттях, а також під час підготовки до самостійної роботи.

За змістом розрізняють вступний, поточний і підсумковий інструктажі. Під час вступного інструктажу ознайомлюють студентів із змістом майбутньої роботи і засобами її виконання, пояснюють правила і послідовність виконання роботи загалом і окремих її частин, прийоми виконання роботи, вказують на можливі помилки; ознайомлюють з правилами техніки безпеки, організацією робочого місця тощо. Поточний інструктаж здійснюють переважно індивідуально у процесі виконання студентами роботи. Зміст його залежить від швидкості виконання студентами завдань, допущених помилок. Підсумковий інструктаж проводиться у формі бесіди за результатами виконаної студентами роботи і передбачає аналіз цих результатів та їх оцінювання.

Розповідь. Її застосовують за необхідності викласти навчальний матеріал системно, послідовно. Елементами розповіді є точний опис, оповідь, логічне обґрунтування фактів. Це може бути науково-популярна розповідь, яка передбачає теоретичний аналіз певних явищ, описова розповідь, яка є послідовним викладенням ознак, особливостей предметів і явищ навколишньої дійсності.

Кожен тип розповіді має забезпечувати виховний ефект навчання, ґрунтуватися на достовірних наукових фактах, акцентувати на основній думці, бути доступним і емоційним, містити висновки і зауваження.

Бесіда. Це метод навчання, за якого викладач за допомогою запитань спонукає студентів до відтворення набутих знань, формування самостійних висновків і узагальнень на основі засвоєного матеріалу.

За призначенням у навчальному процесі розрізняють: вступну бесіду (проводиться під час підготовки до семінарського заняття, екскурсії, вивчення нового матеріалу); бесіду-повідомлення (ґрунтується переважно на спостереженнях, організованих викладачем на заняттях за допомогою наочних посібників, а також на матеріалах текстів літературних творів, документів); бесіду-повторення (використовують для закріплення навчального матеріалу); контрольну бесіду (вдаються до неї при перевірці засвоєних знань).

За характером діяльності студентів виокремлюють: репродуктивну бесіду

(спрямована на відтворення засвоєного матеріалу); евристичну, або сократівську (викладач запитаннями спонукає студентів до формулювання нових понять, висновків, правил, використовуючи набуті ними знання, спостереження).

Ефективність будь-якого виду бесіди залежить від вмілого формулювання запитань, а також від якості відповідей, тобто їх повноти, чіткості, аргументованості.

Навчальна дискусія. Дискусія є публічним обговоренням важливого питання і передбачає обмін думками між студентами або викладачами і студентами. Вона розвиває самостійне мислення, вміння обстоювати власні погляди, аналізувати й аргументувати твердження, критично оцінювати чужі і власні судження. Під час навчальної дискусії обговорюють наукові висновки, дані, що потребують підготовки за джерелами, які містять ширшу інформацію, ніж підручник. Дискусія спрямована не лише на засвоєння нових знань, а й на створення емоційно насиченої атмосфери, яка б сприяла глибокому проникненню в істину.

Наочні методи навчання.

Ілюстрування. Полягає воно в застосуванні посібників, плакатів, географічних та історичних карт, схем, рисунків на дошці, картин, фотографій, моделей тощо. Ілюстрації до навчального матеріалу, наприклад рослин, тварин, мінералів, техніки та ін., полегшують його сприймання, сприяють формуванню конкретних уявлень, точних понять.

Демонстрування. Цей метод передбачає показ матеріалів у динаміці (використання приладів, дослідів). Він ефективний, коли всі студенти мають змогу сприймати предмет або процес. Викладач зосереджує увагу на основному, допомагає виокремити істотні аспекти предмета, явища, супроводжуючи показ поясненням, розповіддю. Демонструючи моделі, виробничі процеси на підприємстві, слід обов'язково подбати про дотримання правил техніки безпеки.

Самостійне спостереження. Це безпосереднє самостійне сприймання явищ дійсності у процесі навчання. Методика організації будь-якого спостереження передбачає кілька його етапів: інструктаж щодо мети, завдань і методики спостереження; фіксація, відбір, аналіз і узагальнення його результатів. Виконану роботу слід обов'язково оцінювати.

Практичні методи навчання.

Це методи, які передбачають різні види діяльності студентів і викладачів, а також самостійність студентів у навчанні: вправи, лабораторні і практичні роботи.

Вправи є багаторазовим повторенням певних дій або видів діяльності з метою їх засвоєння, яке спирається на розуміння і супроводжується свідомим контролем і корегуванням. У навчальному процесі використовують такі види вправ: підготовчі (готують студентів до сприймання нових знань і способів їх застосування на практиці); вступні (сприяють засвоєнню нового матеріалу на основі розрізнення споріднених понять і дій); пробні (перші завдання на

застосування щойно засвоєних знань); тренувальні (сприяють формуванню навичок у стандартних умовах: за зразком, інструкцією, завданням); творчі (за змістом і методикою виконання наближаються до реальних життєвих ситуацій); контрольні (переважно навчальні: письмові, графічні, практичні вправи).

Лабораторні роботи сприяють зв'язку теорії з практикою, озброюють студентів методами дослідження в природних умовах, формують навички користування приладами, вчать обробляти результати вимірювань і робити правильні наукові висновки.

Практичні заняття спрямовані на формування вмінь і навичок, необхідних для життя, роботи і самоосвіти. Виконання таких занять допомагає конкретизації знань, розвиває вміння спостерігати і пояснювати сутність явищ.

Кожен викладач у своїй діяльності повинен використовувати також й інші методи, серед яких поширеними методи аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення, конкретизації.

2. Методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності

У закладах вищої освіти функціонують різноманітні організаційні форми навчання: лекції, практичні заняття (семінари, практичні і лабораторні роботи), самостійна робота студентів під контролем викладача, науково-дослідна робота студентів, виробнича практика та ін. Методи навчання (лекція, семінар, практична і лабораторна роботи) виступають як організаційні форми навчання, оскільки є способами взаємодії студентів і викладачів, у межах яких реалізуються інші методи і засоби навчання.

Серед різноманітних форм навчальної роботи у вищому навчальному закладі важливе місце належить лекції.

Навчальна лекція (лат. *lectio* – читання) – логічно завершений, науково-обґрунтований, послідовний і систематизований виклад певного наукового або науково-методичного питання, теми чи розділу навчального предмета, ілюстрований за необхідності наочною та демонструванням дослідів. Вона тісно пов'язана з усіма іншими формами організації навчально-виховної роботи – семінарськими, практичними і лабораторними заняттями.

Лекція виконує певні функції:

- інформаційну (передбачає передавання адаптованої для студентів інформації);
- орієнтовну (розкриває генезис теорій, ідей: коли, ким вони вивчалися, якими причинами спонукались; список рекомендованої до лекції літератури);
- пояснювальну, роз'яснювальну (передбачає розкриття сутності наукових понять, їх визначень, тлумачення кожного слова, що належать до структури визначення);
- перекопувальну (полягає у використанні аргументації, логічної доказовості, на основі чого усвідомлюється наукова інформація, що стає базою для формування у студентів наукових поглядів і переконань);

- систематизуючу (передбачає структурування всього масиву знань з певної дисципліни);
- стимулюючу (спрямована на пробудження інтересу до навчальної інформації з певної науки);
- виховну і розвивальну (передбачає оцінювання явищ, фактів, процесів, які розглядаються на лекції, розвиток мислення, уваги, уяви, пам'яті та інших пізнавальних здібностей).

Вимоги, що ставляться до лекції:

- моральність змісту лекції і викладача;
- науковість;
- інформативність;
- доказовість і аргументованість;
- емоційність викладу матеріалу;
- активізація мислення слухачів через запитання для роздумів;
- чітка структура і логіка розкриття інформації;
- методичне оброблення, тобто виведення головних думок і положень, висновків, повторення їх в різних формулюваннях; виклад доступною і зрозумілою мовою; використання аудіовізуальних дидактичних матеріалів тощо.

Лектор зобов'язаний вміти правильно визначати настрій аудиторії, рівень дохідливості змісту лекції і рівень його засвоєння не лише за явно вираженою зовнішньою реакцією, а й за малопомітними ознаками поведінки аудиторії. За усмішкою, кивком голови, запитальним поглядом, зміною пози викладач повинен оцінити стан партнера по взаємодії і за необхідності одразу внести необхідні корективи в намічений план лекції.

Цінність лекції полягає в тому, що у її процесі студент має змогу засвоїти значно більше інформації, ніж за той самий час самостійної роботи. Під час лекції формуються погляди й переконання студентів, уміння критично оцінювати здобуту інформацію. Лекція сприяє також встановленню прямого контакту між викладачем і студентами, своєчасному інформуванню студентів про новітні наукові досягнення тощо.

На лекції розглядаються найгостріші проблемні і вузлові питання, висвітлюються шляхи розв'язання проблем сучасною наукою і практикою, розглядаються важкі для самостійного опрацювання студентами питання навчальної програми. Студент у процесі лекції може отримати відповідь на будь-яке запитання, що дасть йому змогу повноцінно включитися в навчально-пізнавальну діяльність.

Лекція вимагає від студента зосередженості уваги на науковій інформації, яку подає викладач. Тільки в такому разі він свідомо засвоюватиме навчальний матеріал, виявлятиме зацікавленість до різних наукових питань.

Критичне осмислення пропонованого в перебігу лекції матеріалу, активна пізнавальна діяльність можливі за умови елементарної підготовки до неї, яка

передбачає ознайомлення з темою лекції і її планом, з основним змістом теми за коротким навчальним посібником, повторення змісту попередньої теми тощо. Щоб спрямувати таку роботу студентів, викладачеві слід вже на вступній лекції орієнтувати аудиторію на уважне ознайомлення з програмою і основними навчальними посібниками, а згодом, в процесі читання кожної лекції, пропонувати слухачам тему і план наступної лекції та літературу до неї.

Види лекцій. Лекції класифікують за кількома критеріями.

1. За завданнями лекції поділяють на вступні, тематичні, настановчі, оглядові, заключні.

Вступна лекція зорієнтована на те, щоб дати студентам загальне уявлення про завдання і зміст усієї навчальної дисципліни, розкрити її структуру й логіку розвитку конкретної галузі науки, техніки, культури, взаємозв'язок з іншими дисциплінами, а також сприяти зацікавленості предметом. На такій лекції важливо розкрити значення дисципліни у фаховій підготовці спеціаліста, її зв'язок з іншими навчальними дисциплінами. Окрім того, вступна лекція повинна орієнтувати студентів на те, як слід слухати лекції, як їх конспектувати, як працювати над першоджерелами, які теми курсу вивчати самостійно. Зміст настанов викладача визначається тим, на якому курсі читається ця лекція.

Настановчу лекцію використовують для студентів заочної форми навчання. На такій лекції, окрім розкриття предмета навчального курсу, методів його дослідження, визначення основних проблем курсу, його особливостей і труднощів, роблять детальний огляд наявних підручників та навчальних посібників, дають методичні поради студентам, як самостійно працювати над курсом.

Тематична лекція передбачає розкриття певної теми навчальної програми дисципліни.

Оглядову лекцію нерідко читають перед або під час виробничої практики. Головне її завдання полягає в забезпеченні належного взаємозв'язку і наступності між теоретичними знаннями і практичними вміннями та навичками студентів. Оглядові лекції читають також студентам перед виконанням дипломних робіт або складанням державних іспитів, абітурієнтам – перед вступними іспитами, студентам-заочникам.

У **завершальній лекції** підбивають підсумки вивченого матеріалу з предмета шляхом виділення вузлових питань лекційного курсу і зосередження уваги на практичному значенні здобутих знань для подальшого навчання і майбутньої професійної діяльності студентів. Спеціальним завданням такої лекції є стимулювання інтересу студентів до глибокого вивчення предмета, визначення методів самостійної роботи в певній галузі.

2. За способом викладу навчального матеріалу розрізняють наступні види лекції: проблемні лекції, лекції-візуалізації, бінарні лекції, або лекції-дискусії, лекції із заздалегідь запланованими помилками, лекції-прес-конференції.

Проблемна лекція належить до активних методів навчання. На відміну від інформаційної лекції, на якій студенти отримують готову інформацію, яку необхідно запам'ятати, на проблемній лекції нове подається як невідоме, яке необхідно «відкрити». Викладач, створивши проблемну ситуацію, спонукає студентів до пошуків її розв'язання, крок за кроком підводячи до цілі. В умові поданої проблемної задачі є суперечності, які потрібно знайти і розв'язати. Проблемні лекції сприяють розвитку теоретичного мислення, пізнавального інтересу до предмета, забезпечують професійну мотивацію, корпоративність.

Лекція-візуалізація (лат. *visualis* – зоровий) виникла як результат пошуку нових можливостей реалізації принципу наочності. Викладач на такій лекції використовує демонстраційні матеріали, форми наочності, які не лише доповнюють словесну інформацію, а й самі виступають носіями змістовної інформації. Підготовка такої лекції полягає у реконструюванні, перекодуванні змісту лекції або її частини у візуальну форму для подання студентам через технічні засоби. Читання її зводиться до вільного, розгорнутого коментування підготованих матеріалів. У візуальній лекції важливі візуальна логіка, ритм подачі матеріалу, його дозування, майстерність і стиль спілкування викладача з аудиторією.

Бінарна (лат. *binarius* – який складається з двох частин) *лекція, або лекція-дискурс*, є продовженням і розвитком проблемного викладу матеріалу у діалозі двох викладачів. Моделюються реальні ситуації обговорення теоретичних і практичних питань двома спеціалістами, наприклад представниками двох різних наукових шкіл чи теоретиком і практиком. Перевагами такої лекції є актуалізація наявних у студентів знань, необхідних для розуміння діалогу та участі у ньому; створення проблемної ситуації, розгортання системи доведення тощо. Наявність двох джерел змушує порівнювати різні точки зору, приймати якусь з них чи формувати власну. На такій лекції виховується культура дискусії, вміння вести діалог сучасного пошуку і приймати рішення. Підготовка бінарної лекції передбачає попереднє обговорення теоретичних питань її учасниками, їх інтелектуальну і особистісну сумісність; володіння розвинутими комунікативними вміннями; наявність швидкої реакції і здатність до імпровізації.

Лекція із заздалегідь запланованими помилками передбачає визначену кількість типових помилок змістового, методичного, поведінкового характеру, їх список викладач дає студентам на початку лекції. Завданням студентів є фіксування цих помилок на полях конспекту впродовж лекції. На розбір помилок викладач відводить 10–15 хвилин. Така лекція одночасно виконує стимулюючу, контрольну і діагностичну функції.

На *лекції-прес-конференції* викладач пропонує студентам письмово поставити йому запитання з названої ним теми. Протягом двох — трьох хвилин студенти формулюють запитання і передають їх викладачеві. Така лекція читається як зв'язний текст, у процесі якого даються відповіді на запитання, її

доцільно проводити на початку теми для виявлення інтересів групи або потоку, їх установок, можливостей; в середині -- для залучення студентів до вузлових моментів курсу і систематизації знань; у кінці для визначення перспектив розвитку засвоєного змісту.

Підготовка лекцій. Лекція повинна бути структурована і містити вступ, основну частину і висновки. Вступ має бути коротким і виразним. У ньому викладач зосереджує увагу студентів на предметі лекції, її цілях і завданнях, прикладному значенні. Більша частина лекції відводиться розкриттю основного змісту, передбаченого планом лекції. Завершується виклад лекції висновком.

Ефективність лекції значною мірою залежить від чіткості та послідовності розгортання її змісту. Цьому сприяє план, який доцільно повідомити на початку лекції або в кінці попередньої.

Обсяг і зміст матеріалу відбираються відповідно до навчальної програми або стабільного підручника з навчальної дисципліни. Лекція не повинна охоплювати весь програмний матеріал з теми, щоб у студента не склалося враження, що конспект лекції є єдиним джерелом, потрібним для пізнання науки. Окрім того, перенасичена інформацією лекція послаблює процес запам'ятовування необхідних знань, перешкоджає формуванню у слухачів суб'єктивної системи у знаннях, навіть якщо об'єктивно (в лекції) вона існує. Тому частину програмного матеріалу слід виділити для самостійного опрацювання. Запорукою ефективності лекції є вдало підібраний фактичний матеріал. Лекція покликана не тільки формувати у студентів основи знань з певної наукової галузі, а й визначати напрями, зміст і характер інших видів навчальних занять (семінарів, практичних і лабораторних робіт) та самостійної роботи.

Методика читання лекцій. Залежно від теми лекції, рівня студентів для розкриття її змісту використовують *індуктивний метод* (факти, приклади, які підводять до наукових висновків) або *дедуктивний* (пояснення загальних положень з наступним демонструванням можливості їх застосування на конкретних прикладах).

Єдиної методики проведення лекцій не існує, однак кожен викладач має дотримуватись певних вимог:

- 1) Доведення до студентів мети лекції і належне її мотивування.
- 2) Доступність і науковість викладу. Доступність передбачає врахування рівня студентів, їх індивідуальних особливостей, а науковість – розкриття причинно-наслідкових зв'язків, явищ, подій, проникнення в їх сутність, міждисциплінарні зв'язки тощо. Матеріал має бути цікаво вибудований, щоб легко сприймався і повніше й всебічніше усвідомлювався студентом.
- 3) Включення механізму зворотного зв'язку. Це дає змогу лектору не лише контролювати рівень сприймання, а й регулювати процес роздумів залежно від реального стану студентів. Цього можна досягти 5–10-хвилинним вибіркоким опитуванням кількох осіб.

4) Повторення важливих теоретичних положень. Це дає змогу студентам не тільки записати основне, а й краще засвоїти матеріал.

5) Завершення кожного питання лекції підсумком і мотивованим переходом до наступного.

6) Вміння і здатність змусити себе слухати. Це передбачає увагу. Процес сприймання, розуміння й засвоєння лекційного матеріалу неможливий без уваги, що полягає в спрямованості і зосередженості психічної діяльності людини на певних об'єктах чи діях і відволіканні від усього іншого, стороннього.

7) Емоційність викладу. Вона є засобом мобілізації і підтримання уваги студентів. Емоційність досягається насамперед чіткою, живою, образною, інтонованою мовою викладача, їй сприятимуть також афоризми, вдалі аналогії, ідіоматичні вирази.

8) Налагодження живого контакту. Йдеться про вміння викладача тримати в полі свого зору кожного студента, своєчасно і правильно реагувати на їх міміку, репліки, жести, вдало використати жарт, дотеп, гумор.

9) Створення проблемних ситуацій. Усвідомлення студентами проблеми налаштовує їх на її розв'язання, спонукає до роздумів, активізує їх пізнавальну діяльність.

Важливим питанням в роботі студента під час лекції є конспектування. Воно корисне з огляду на те, що допомагає навчитися одночасно робити кілька справ: слухати, писати, аналізувати, розмірковувати; під час записів на лекції у студента одночасно працює кілька аналізаторів – він слухає, дивиться, пише. Це сприяє кращому засвоєнню навчального матеріалу.

Слухання лекцій буде ефективнішим, якщо студенти самостійно заздалегідь готуватимуться до наступної лекції за підручником або за конспектом лекцій.

Успіх лекції залежить і від деяких організаційних моментів: обладнання робочих місць викладача і студентів, вдалого використання наочності і технічних засобів навчання, у т.ч. мультимедійної техніки, налагодження зворотного зв'язку, суворого дотримання регламенту занять тощо.

3. Неімітаційні та імітаційні методи навчання

За ступенем активності учнів чи характером їхньої навчально-пізнавальної діяльності розрізняють неімітаційні та імітаційні методи.

Неімітаційні методи реалізуються на традиційних видах занять. Так, на лекції активне навчання досягається в тому випадку, якщо на усьому її протязі яким-небудь засобом забезпечується самостійна інтенсивна робота кожного студента. Один з ефективних засобів – контрольна перевірка знань усіх студентів наприкінці лекції. Студенти, що прослухали лекцію, одержують по 2-3 заздалегідь заготовлених контрольних запитання і протягом останніх 4-5 хвилин лекції пишуть відповіді на них. Контрольні запитання звичайно будуються так, що на них не можна знайти прямої відповіді в конспекті. Щоб відповісти, кожний студент повинний по-справжньому, активно працювати на лекції, вдумуватися в

матеріал, що викладається, не відволікатися, намагатися не пропустити жодної думки, тому що, по-перше, можна загубити зв'язок між окремими частинами, по-друге, заздалегідь не відомо, по яких розділах будуть запитання. Тому, хто не дав задовільної відповіді, пропонується заново самостійно проробити матеріал лекції, після чого він одержує нові запитання.

На практичних заняттях активність досягається, можливо, більшою індивідуалізацією навчання, самостійним виконанням завдань під постійним контролем з боку викладача, що відразу ж на основі інформації зворотного зв'язку спрямовує студента на вирішення нових завдань або поповнення відсутніх знань.

Імітаційні методи активізації навчально-пізнавальної діяльності розподіляються на ігрові та неігрові.

До **ігрових** належать розігрування ролей і ділові ігри різних модифікацій. Ігровий характер навчально-пізнавальної діяльності дає змогу ознайомитися зі специфікою і особливостями певної професійної діяльності, сприяє відчуттю своєї ролі в ній та суттєво допомагає закріпленню й поглибленню знань, отриманих під час бесід, лекцій, розповідей, семінарів, практичних занять, удосконаленню практичних навичок та вмінь, їх застосуванню, творчому використанню у вирішенні професійних проблем, створенню умов для активного обміну досвідом.

Основна функція цих занять полягає в навчанні шляхом дій (чим ближча ігрова діяльність студентів до реальної ситуації, тим вища її навчально-пізнавальна ефективність).

Розігрування ролей (ділові ігри) – більш простий, чим ситуаційні вправи, імітаційний ігровий метод активного навчання, який вимагає менших витрат часу і засобів на розробку і впровадження.

Контрольні питання

1. Наведіть класифікацію методів навчання.
2. Що таке розповідь, бесіда та навчальна дискусія? Чим вони відрізняються?
3. Які існують наочні методи навчання?
4. Що являють собою практичні методи навчання? Наведіть приклади.
5. Які існують види лекцій?
6. Дайте характеристику неімітаційним та імітаційним методам навчання.

Тема 4. Сутність і значення самостійної та науково-дослідної роботи студентів

ПЛАН

1. Самостійна робота, її різновиди та функції.
2. Види і форми науково-дослідної роботи студентів.

1. Самостійна робота, її різновиди та функції

Самостійна робота – це різноманітні види індивідуальної і колективної навчальної діяльності студентів, яка спрямована на досягнення окресленої дидактичної мети, виконується без безпосередньої участі викладача, але за його завданням у спеціально відведений для цього час.

Під час вивчення навчальної дисципліни виокремлюють такі види самостійного навчання студента:

- слухання лекцій, участь у семінарських заняттях, виконання практичних і лабораторних робіт;
- відпрацювання тем лекцій та семінарських занять, виконання практичних і лабораторних робіт студентами заочної форми навчання (ЗФН);
- підготовка рефератів і курсових робіт, написання дипломної роботи;
- підготовка до модульного контролю та іспитів;
- робота з літературою та ін.

Самостійна робота проявляється також у здійсненні студентами науково-дослідної роботи, прийнятті участі у олімпіадах, наукових конференціях; у використанні програмно-методичного забезпечення, інтернет-технологій; складанні презентацій, портфоліо, ессе тощо.

Самостійна робота студентів сприяє формуванню:

- самостійності;
- ініціативності;
- дисциплінованості;
- точності;
- почуття відповідальності, необхідних майбутньому фахівцю у навчанні і професійній діяльності.

Важливим завданням викладача закладу вищої освіти є правильна організація самостійної роботи, забезпечення умов успішного її перебігу, що передбачає не лише базову, наукову, а й відповідну педагогічну підготовку викладача, педагогічне вміння доцільно активізувати пізнавальні сили студентів у навчальному процесі.

Положенням про організацію навчального процесу у закладі вищої освіти передбачено, що самостійна робота студентів має становити не менше 1/3 і не більше 2/3 загального обсягу часу, відведеного на вивчення конкретної дисципліни. Така кількість годин дає змогу розвивати пізнавальну активність, формувати самостійність як рису особистості, здатність до творчого розв'язання сучасних виробничих завдань, уміння приймати рішення.

На виконання самостійної роботи в позааудиторний час відводиться 3-4 години на день, в т. ч. й у вихідні.

Позааудиторна самостійна робота поділяється на обов'язкову, спеціальну. Обов'язкова самостійна робота передбачає підготовку студента до аудиторних

занять. Спеціальна – спрямована на поглиблення та закріплення знань студента, розвиток аналітичних умінь з проблем дисципліни.

Основні функції самостійної роботи:

- 1) Пізнавальна (засвоєння систематизованих знань).
- 2) Функція формування вмінь і навичок, самостійного їх оновлення й творчого застосування.
- 3) Прогностична (повсякчасне передбачення та оцінювання студентами як можливого результату, так і саме виконання завдання).
- 4) Корируюча (потреба вчасно коригувати свою діяльність).
- 5) Виховна (формування самостійності як риси характеру).

Структура самостійної роботи:

1. Мотив.
2. Ціль.
3. Пізнавальні задачі.
4. Засоби виконання навчальних дій (алгоритм виконання роботи, надання консультативної допомоги, обґрунтування критеріїв звітності).
5. Види й форми контролю.

Ефективність впровадження самостійної роботи студентів у навчальний процес передбачає:

- надання консультацій студентам з питань самостійної роботи з літературою та організації навчальної роботи;
- заохочення студентів до наукової роботи;
- ретельне планування (нормування) і управління самостійною роботою студентів, зокрема визначення цілей та методів їх досягнення;
- наявність навчально-методичного забезпечення;
- коригування, контроль і оцінювання результатів виконання самостійної роботи (тестові завдання, реферати, презентації тощо).

Вимоги до організації самостійної роботи студентів:

- 1) Креативність – для формування у студента умінь проведення наукових досліджень.
- 2) Варіативність запропонованих для виконання завдань за рівнем складності та характеру їх виконання.
- 3) Створення ситуації успіху і свободи вибору навчальних завдань.
- 4) Створення викладачем певних стимулів для творчої активності студента.
- 5) Систематичний контроль викладача за виконанням завдань.
- 6) Вчасне надання допомоги з боку викладача.

Розрізняють навчальний, основний та заключний етапи формування навичок самостійної роботи студентів.

На навчальному етапі відбувається формування навчальних умінь планування та організація свого часу; аналіз навчального матеріалу; аналіз і коректування власної навчальної діяльності; постановка цілей і вибір шляхів їх

досягнення; формування взаємовідносин з одногрупниками, викладачами; засвоєння навчального матеріалу; розв'язання проблем, які виникають у процесі навчання.

Для основного етапу характерно формування логіко-аналітичних умінь: здатність до пізнавальної мотивації; розвиток мислення та творчого потенціалу; опора на власний досвід та формування особистісних якостей: становлення творчої, активної, ініціативної особистості; розвиток соціальних і комунікативних здібностей.

На заключному етапі відбувається формування мотиваційно-ціннісного ставлення до майбутньої спеціальності:

- забезпечення високого рівня професіоналізму;
- усвідомлення самоцінності;
- здатність до подальшого саморозвитку, перекваліфікації та адаптації в нових соціальних умовах.

Основними формами самостійної роботи студентів є наступні:

- підготовка до аудиторних занять (лекцій, практичних, семінарських, лабораторних тощо);
- виконання відповідних завдань з навчальної дисципліни протягом семестру;
- самостійна робота над окремими темами навчальних дисциплін відповідно до навчально-тематичних планів;
- підготовка до практики та виконання завдань, передбачених практикою;
- підготовка до всіх видів контрольних випробувань, у тому числі до курсових, модульних і комплексних контрольних робіт;
- підготовка до підсумкової державної атестації, у тому числі виконання випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи;
- робота в студентських наукових гуртках, участь у семінарах тощо;
- участь у роботі факультативів, спецсемінарів тощо;
- участь у науковій і науково-методичній роботі факультетів, кафедр, відділень ВНЗ;
- участь у наукових і науково-практичних конференціях, семінарах, конгресах тощо;
- інші види діяльності, що ініціюються та здійснюються ВНЗ, органами студентського самоврядування.

До навчально-методичного забезпечення самостійної роботи входять підручники, навчальні та навчально-методичні посібники, методичні вказівки, періодичні видання (газети, журнали тощо), конспекти лекцій, мультимедійні лекції, наукова література, лабораторне обладнання.

Формами контролю самостійної роботи студента може бути:

- індивідуальний або колективний проект, передбачений навчальною програмою з дисципліни або окремих модулів, що потребують формування практичних навичок, умінь студентів;
- поточний контроль на основі виконання лабораторних робіт;
- поточний контроль засвоєння знань на основі оцінки усної відповіді на питання, повідомлення, доповіді тощо (на практичних або семінарських заняттях);
- усна доповідь та/або письмовий звіт про результати вирішення господарської ситуації (кейсу);
- презентація;
- вирішення ситуаційних завдань;
- конспект, виконаний з теми, що вивчалася самостійно;
- тестування, виконання письмової контрольної роботи;
- звіт про проходження практичної підготовки та виконання завдань, передбачених практикою;
- звіт про науково-дослідну роботу (її етапи, частини тощо).

2. Види і форми науково-дослідної роботи студентів

У вищій школі функціонують два основних види науково-дослідної роботи студентів: навчальна науково-дослідна робота, передбачена навчальними планами, і науково-дослідна робота студентів, яка здійснюється під керівництвом професорсько-викладацького складу.

Основні напрями науково-дослідної роботи:

- залучення до науково-дослідницької діяльності здібних студентів відповідно до їхніх наукових інтересів;
- навчання студентів роботі з науковою літературою, формування культури наукового дослідження;
- знайомство та співпраця з представниками науки, надання практичної допомоги студентам у здійсненні експериментальної та дослідницької роботи;
- організація індивідуальних консультацій проміжного та підсумкового контролю в процесі наукових студентських досліджень.
- залучення наукових працівників до керівництва науковими роботами студентів.
- рецензування наукових робіт студентів під час підготовки їх до участі в конкурсах і конференціях.
- підготовка, організація та проведення науково-практичних конференцій, турнірів, олімпіад.
- редагування та видання студентських наукових збірників.

Навчальна науково-дослідна робота. Такий вид роботи студентів у межах навчального процесу є обов'язковим для кожного і охоплює майже всі форми навчальної роботи:

- написання рефератів з конкретної теми у процесі вивчення дисциплін соціально-гуманітарного циклу, фундаментальних і професійно орієнтованих, спеціальних дисциплін, курсів спеціалізації та за вибором;
- виконання лабораторних, практичних, семінарських і самостійних завдань, контрольних робіт, які містять елементи проблемного пошуку;
- виконання нетипових завдань дослідницького характеру під час різних видів практики, індивідуальних завдань;
- розроблення методичних матеріалів із використанням дослідницьких методів (спостереження, анкетування, бесіда, соціометрія тощо);
- підготовку і захист курсових і дипломних робіт, пов'язаних з проблематикою досліджень кафедр.

Згідно з навчальними планами і програмами загальноосвітніх і фахових дисциплін кожний студент повинен оволодіти процесом наукового пізнання, виконуючи протягом усього періоду навчання завдання, які поступово ускладнюються і поглиблюються.

Перші етапи набуття наукового досвіду передбачають ознайомлення майбутніх фахівців з прийомами, методами, видами наукового дослідження, основними поняттями наукового апарату, правилами підбору потрібної інформації та підготовки доповідей, рефератів та ін. На другому курсі студенти повніше ознайомлюються з фаховими напрямками роботи кафедр, беруть участь у гуртках наукової творчості студентської молоді, проблемних групах, а також особисто обирають конкретну тему для самостійної пошукової роботи. На третьому курсі, крім рефератів, студенти пишуть курсові роботи з навчальних дисциплін. Вони, як правило, мають реферативний і прикладний (в окремих випадках) характер. На четвертому курсі рівень підготовленості студентів уже достатній для проведення значущих самостійних наукових досліджень, написання курсових робіт з фахових дисциплін. Сприятливі умови для цього створює активна виробнича практика. На випускному курсі, який наближає студентів до кваліфікаційної межі професійної підготовки, вони виконують і захищають дипломну роботу, що є підсумком всієї науково-дослідної роботи.

Інноваційною технологією навчання є впровадження в навчальний процес індивідуальних навчально-дослідних завдань. Це вид позааудиторної індивідуальної роботи студента навчального, навчально-дослідного чи проектно-конструкторського характеру, яка виконується в процесі вивчення програмового матеріалу навчального курсу і завершується складанням підсумкового іспиту чи заліку. ІНДЗ спрямовані на самостійне вивчення частини програмового матеріалу, систематизацію, поглиблення, узагальнення, закріплення, практичне застосування знань студента з навчального курсу та розвиток навичок самостійної роботи.

Індивідуальне завдання може бути у вигляді реферату з теми (модуля) або вузької проблематики; розроблення теоретичних або прикладних (діючих)

функціональних моделей явищ, процесів, конструкцій тощо; створення презентації на певну тематику тощо.

Оцінка за індивідуальне завдання є обов'язковим компонентом іспитової оцінки (диференційованого заліку, заліку) і враховується при виведенні підсумкової оцінки з навчального курсу. Питома вага індивідуального завдання у загальній оцінці з дисципліни, залежно від складності та змісту завдання, може становити від 30% до 50%.

Науково-дослідна робота студентів поза навчальним процесом є одним з найважливіших засобів формування висококваліфікованого спеціаліста. Вона передбачає участь у роботі предметних наукових гуртків; проблемних груп, секцій, лабораторій; участь у виконанні держбюджетних або госпрозрахункових наукових робіт; проведення досліджень у межах творчої співпраці кафедр, факультетів; роботу в студентських інформаційно-аналітичних і культурологічних центрах, перекладацьких бюро; рекламну, лекторську діяльність; написання статей, тез, доповідей, інших публікацій.

Предметний науковий гурток як форма НДРС найчастіше використовується в роботі зі студентами молодших курсів. Члени наукового гуртка готують доповіді і реферати. Згодом їх заслуховують на засіданнях гуртка чи науковій конференції. Членами гуртка можуть бути студенти групи, курсу, факультету, всього навчального закладу. Останній варіант найчастіше стосується гуртків, які вивчають проблеми суспільних і гуманітарних наук, тому що в технічних і природничих гуртках наукові дослідження студента п'ятого курсу будуть малозрозумілі студентам першого, що спричинить втрату інтересу до гуртка.

Для успішного функціонування і результативної діяльності наукових студентських гуртків необхідне дотримання таких основних організаційних принципів: доцільність, добровільність, плановість, реальність тематики, різноманітність методів роботи, стабільність складу, врахування інтересів і можливостей студентів, висока наукова кваліфікація і зацікавленість викладача, спадкоємність і формування традицій в роботі, стимулювання, високий ідейно-теоретичний рівень.

Діяльність студентських наукових гуртків сприяє оволодінню спеціальністю, розширенню теоретичного кругозору і наукової ерудиції майбутніх спеціалістів, ознайомленню студентів зі станом розроблення наукових проблем у різних галузях науки, техніки, культури, формуванню здібностей застосовувати теоретичні знання в практичній діяльності, прищепленню студентам навичок ведення наукових дискусій тощо.

На організаційних зборах за вибором студентів розподіляють теми доповідей і рефератів, ознайомлюють їх зі списком основної і додаткової літератури і пропонують обміркувати план роботи. Керівник наукового гуртка повинен спостерігати за усіма студентами, допомогати їм у розробленні обраних тем. Доцільно прочитати студентам дві-три лекції про методи і способи наукового

дослідження, збирання матеріалу, роботу над літературою, про користування науковим апаратом тощо.

Розрізняють кілька **етапів науково-дослідної діяльності** студентів:

1) Вибір теми дослідження.

Вона повинна бути пов'язана з основними напрямками розвитку галузі та науковими дослідженнями, які проводять у вищому навчальному закладі.

Важливою вимогою до вибору теми дослідження є її перспективність або стабільність: дослідник має усвідомлювати тенденції розвитку явищ і процесів, які він збирається вивчати. Перспективність визначає параметри для вибору об'єкта дослідження, добору відповідних методів, а також характеристики умов, для яких буде здійснюватися впровадження результатів наукової роботи.

Обрана студентом тема повинна відповідати профілю навчання та арсеналу методів, які фахівець після закінчення ВНЗ буде мати змогу кваліфіковано використовувати в практичній діяльності. Однак це не означає, що в процесі дослідження тема не може виходити за межі основної спеціальної дисципліни. Навпаки, при виборі теми студент може накреслити проведення досліджень питань із суміжних дисциплін. Відповідність обраної теми за профілем навчання студента найчастіше зумовлена необхідністю використання основних результатів дослідження при написанні курсових і дипломних робіт, звіту про практику, при виступах на семінарах, конференціях тощо.

При виборі теми дослідження необхідно також урахувати можливості її розроблення безпосередньо в навчальному закладі. Насамперед ідеться про час, який студент може виділити на це з урахуванням усього навчального процесу. Також повинні бути враховані всі можливості розроблення теми з погляду витрат матеріальних і фінансових ресурсів. Досвід свідчить, що важливу роль при виборі теми студентом відіграє ступінь її відповідності тематичній спрямованості науково-дослідної роботи кафедри. Наприклад, тему студент розробляє під керівництвом викладача, наукового керівника, отже, він зможе отримати кваліфіковану допомогу у тому разі, якщо цей викладач протягом певного часу проводив дослідження з цього напрямку.

2) Самостійний добір наукових літературних джерел (книг, брошур, статей), офіційних документів, відомчих матеріалів з теми та опрацювання їх. Дані про літературне джерело студент заносить на бібліотечні картки та перфокарти, на кожне літературне джерело заповнює окрему картку, тобто формує картотеку літературних джерел з теми дослідження. Картки бажано згрупувати відповідно до питань, що розглядаються в науковій роботі.

3) Уточнення проблеми (теми) і складання змісту науково-дослідної роботи. При складанні змісту роботи перш за все необхідно обґрунтувати тему, визначити її актуальність, новизну, поставити мету, розробити завдання тощо. Мета дослідження – це те, чого в найзагальнішому вигляді потрібно досягти в кінцевому результаті. Її формулювання зазвичай починаються словами «розробити

технологію (модель, критерії, вимоги, основи тощо)», «обґрунтувати...», «виявити...», «розкрити особливості...», «виявити можливості використання...» тощо.

4) Формулювання гіпотези, наукового передбачення, припущення, запропонованого для пояснення будь-яких явищ, процесів, причин, які зумовили певний наслідок. Гіпотеза визначає напрям діяльності дослідження. Вдале її формулювання прогнозує невизначеність результату дослідження і спрямовує його на доведення реальності існування передбачуваного припущення.

5) Визначення завдань, які потрібно розв'язувати в процесі роботи. Бажано, щоб зміст відповідав поставленим питанням.

6) Визначення методології дослідження. У науково-дослідній роботі застосовують переважно метод спостереження в його різноманітних формах, аналіз і узагальнення власного практичного досвіду і досвіду інших працівників, науковий експеримент, аналіз результатів роботи підприємств, установ, різноманітні спеціальні дослідницькі методи, а також методи математичної статистики, моделювання тощо.

7) Систематизація накопиченого матеріалу відповідно до плану роботи, проведення аналізу наукових праць, практичного досвіду, узагальнення тощо.

8) Статистичне оброблення зібраних при експериментальному дослідженні матеріалів. На основі отриманої інформації про окремі явища, що вивчаються, визначають дані, які характеризують досліджуваний комплекс загалом.

9) Складання розширеного плану науково-дослідної роботи відповідно до змісту напрацьованого матеріалу.

10) Літературне оформлення результатів дослідження. Усі матеріали систематизують і готують до узагальнення та літературного оформлення, формулюють загальні висновки до науково-дослідної роботи. При оформленні роботи слід керуватися вимогами Вищої аттестаційної комісії (ВАК).

Впровадження результатів дослідження в практику – це початок її застосування у реальних практичних умовах в освіті, на виробництві тощо.

Заслуховування доповідей здійснюється за заздалегідь складеним графіком. Як правило, на одному засіданні гуртка заслуховують не більше двох виступів, щоб мати змогу детально обговорити їх, поставити запитання і отримати розгорнуті відповіді. Більша кількість доповідей важко сприймається, що спричиняє зниження активності і зацікавленості членів гуртка. Формами підведення підсумків роботи гуртка можуть бути конкурс доповідей, участь в наукових конференціях і предметних олімпіадах, круглі столи, зустрічі з ученими, а також публікації тез кращих робіт у наукових збірниках вищого навчального закладу.

Контрольні питання

1. Що являє собою самостійна робота студента та в чому полягають її основні функції?
2. Які існують види самостійного навчання студента?
3. Наведіть структуру самостійної роботи та назвіть вимоги, що ставляться до її організації.
4. Назвіть основні напрями науково-дослідної роботи?
5. Перелічте послідовно 10 етапів студентської науково-дослідної діяльності.

Список літератури

Базова (основна):

1. Вдосконалення викладання у вищій освіті: теорія та практика [Електронний ресурс] = Teaching Excellence in Higher Education: Theory and Practice : монографія / [С. Калашнікова, Н. Базелюк, О. Базелюк, та ін.] ; за наук. ред. С. Калашнікової ; Ін-т вищої освіти НАПН України. — Київ, 2023. — 255 с.

<https://elc.library.ontu.edu.ua/library-w/DocumentDescription?docid=OdONAHNT.2013663>

2. Методика викладання у вищій школі [Електронний ресурс] : навч. посіб. / В. В. Стинська ; Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника. — Івано-Франківськ : НАІР, 2022. — 180 с.

<https://elc.library.ontu.edu.ua/library-w/DocumentDescription?docid=OdONAHNT.2041922>

3. Методика викладання у ЗВО : навч.-метод. посіб. [Електронний ресурс] : рівень вищої освіти - "магістр" спец. 181 "Харчові технології" / Г. В. Коркач ; відп. за вип. Д. О. Жигунов ; Каф. технології зернових продуктів, хліба і кондитерських виробів. — Одеса : ОНТУ, 2023. — 113 с.

<https://elc.library.ontu.edu.ua/library-w/DocumentDescription?docid=OdONAHNT.2162718>

4. Конспект лекцій з курсу "Методика викладання у ЗВО" [Електронний ресурс] : для студентів спец. 181 "Харчові технології", які навчаються за освіт. програмами "Інноваційні технології ресторанного бізнесу", "Індустрія здорового харчування" ден. та заоч. форм. навчання / І. Р. Біленька, Н. В. Доценко ; відп. за вип. Л. М. Тележенко ; Каф. технології ресторанного і оздоровчого харчування. — Одеса : ОНАХТ, 2019. — 33 с. <https://elc.library.ontu.edu.ua/library-w/DocumentDescription?docid=OdONAHNT-cnv.BibRecord.166549>

5. Методичні вказівки для практичних занять з дисципліни "Методика викладання у закладах вищої освіти" [Електронний ресурс] : для студентів спец. 181 "Харчові технології", що навчаються за освіт. програмами "Інноваційні технології ресторанного бізнесу", "Індустрія здорового харчування", ден. та заоч. форм. навчання / І. Р. Біленька, Н. В. Доценко ; відп. за вип. Л. М. Тележенко ; Каф. технології ресторанного і оздоровчого харчування. — Одеса : ОНАХТ, 2019. — 43 с.

<https://elc.library.ontu.edu.ua/library-w/DocumentDescription?docid=OdONAHNT-cnv.BibRecord.165506>

Додаткова:

1. Офіційний веб-портал «Законодавство України»

<https://zakon.rada.gov.ua/laws>

2. Урядовий портал <https://www.kmu.gov.ua/>

3. Офіційний веб-портал Міністерства юстиції України <https://minjust.gov.ua/>